

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ЗАСАДА СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Стаття присвячена проблемі переорієнтації системи професійної освіти у вищих навчальних закладах зі знаннєвої на особистісно орієнтовану парадигму. У межах застосування особистісно орієнтованого підходу до побудови системи професійної підготовки молодших спеціалістів технічного профілю постає завдання підготовки фахівця, здатного до творчості та постійного самовдосконалення. Автор розглядає аспекти взаємозв'язку особистісно орієнтованої професійної підготовки студентів та формування професійної компетентності майбутніх фахівців, вимоги до методичної підготовки викладачів. У статті окреслено можливі проблеми, які виникають у навчальному процесі, що базується на особистісно-орієнтованому підході та шляхи забезпечення його науково-методичного супроводу.

Ключові слова: особистісно орієнтований підхід, молодші спеціалісти, професійна компетентність, методичний супровід, професійна діяльність.

Постановка проблеми. Сучасна освітня парадигма потребує формування в людини яскравих індивідуальних рис особистості, що дасть змогу сьогоdnішньому студенту стати успішним фахівцем і залишатися самим собою у швидкозмінному соціумі. Проблема особистісно орієнтованого професійного навчання й виховання студентів у ВНЗ I-II рівнів акредитації, їх індивідуалізації викликає інтерес у зв'язку зі специфікою діяльності молодших спеціалістів у ринкових умовах, підвищення ролі особистості в підприємницькій діяльності.

Утвердження в країні нових соціально-культурних цінностей, специфіка практикоорієнтованої професійної діяльності молодших спеціалістів у сучасних умовах призвели до надзвичайної актуальності побудови системи професійної підготовки студентів коледжів на засадах особистісно орієнтованого підходу.

Аналіз актуальних досліджень. У педагогічній теорії та практиці проблему особистісно орієнтованого навчання обґрунтовано у творах Л. Толстого, Ж. Руссо, І. Песталоцці, М. Монтесорі та ін. Різноманітні концепції, що базуються на ідеї особистісно орієнтованого навчання, розглядали Н. Алексєєв, Є. Бондарєвська, Н. Гузій, В. Серіков, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.

Необхідність переходу від традиційної системи освіти до системи освіти, спрямованої на особистісний розвиток і творчу реалізацію того, хто

навчається, досліджували у своїх працях українські науковці Г. Балл, І. Бех, І. Зязюн, З. Курлянд, О. Пехота, О. Савченко, О. Сухомлинська та ін.

Метою статті є розгляд особистісно орієнтованого підходу як методологічної засади підготовки молодших спеціалістів технічного профілю.

Виклад основного матеріалу. Проблема розвитку, навчання і виховання людини на всіх етапах її життєвого шляху досліджується андрагогікою та педагогічною антропологією. Студентський вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного й соціального розвитку. Період навчання у вищому навчальному закладі є періодом для розвитку основних соціогенних можливостей. Перехід від прямої опіки шкільних педагогів і батьків до відносної самостійності, відмінності в методах навчання в школі та вищому навчальному закладі, неготовність до самостійного навчання, несформованість почуття обов'язку й відповідальності породжує в студентів низку труднощів.

Наукові дослідження та власний практичний досвід роботи в коледжі показують, що неуспішність, психологічні зриви на першому курсі не обов'язково є наслідками несумлінності чи недостатніх базових знань із предмета. Причиною зазначених проблем можуть бути неготовність першокурсників до самостійної роботи, невміння раціонально розподіляти час, несформованість почуття відповідальності, недостатність мотивації щодо взаємозв'язку якісного навчання й конкурентоспроможності в майбутній професійній діяльності. За таких умов значні можливості для зменшення болісної адаптації першокурсників і підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців містить особистісно орієнтований підхід до навчання студентів у коледжі.

Особистісно орієнтований підхід у навчанні означає «орієнтацію в конструюванні й реалізації педагогічного процесу на особистість як ціль, суб'єкт, результат і головний критерій його ефективності. Цей підхід наполегливо вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуального й морального потенціалу, права на повагу. Водночас припускає опору в освіті на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього відповідних умов» [4, 37].

Оскільки діяльність є основою і вирішальною умовою розвитку майбутнього фахівця, це зумовлює необхідність реалізації в практиці вищих навчальних закладів діяльнісного підходу, який потребує створення таких умов, коли студент стає об'єктом пізнання майбутньої професійної діяльності, спілкування та самовдосконалення.

У межах особистісно орієнтованого підходу до побудови системи професійної підготовки в технічних коледжах постає завдання підготовки фахівця, здатного до творчості, який зможе змінювати себе й сучасне виробництво в країні. Провідними проблемами, які виникають у навчально-виховному процесі, що базується на особистісно-орієнтованому підході підготовки молодших спеціалістів, на нашу думку, є: відмінність змісту та організаційно-педагогічних умов навчання студентів у коледжі від шкільних; недостатній рівень пізнавальної активності студентів, які вступили до коледжу після закінчення 9 класу загальноосвітнього навчального закладу; недостатній рівень сформованих навичок самостійного опанування навчального матеріалу. Студенти молодших курсів не розуміють прямого зв'язку між власною навчальною діяльністю та її практичним значенням для формування професійної компетентності. Вони інколи не вміють адекватно оцінювати та коригувати свою поведінку в навчальному середовищі вищого навчального закладу під впливом нових пізнавальних завдань.

Відповідно до концепції І. Якиманської, студенти повинні виконувати роль того, хто самостійно пізнає світ у спеціально організованих умовах. Студенти мають обирати серед запропонованих викладачем методів і прийомів організації пізнавальної діяльності найбільш прийнятні для них способи засвоєння знань.

Російський науковець А. Хуторський розробив закони, методичку, ознаки та принципи особистісно орієнтованого навчання. Він вважає, що «особистісно-орієнтований підхід передбачає формування знань студентом, тобто знання не пропонуються йому в готовому вигляді, а конструюються, здобуваються, генеруються ним у власній діяльності» [5, 15].

На думку А. Хуторського, «до прав та свобод студентів відносять: право на вибір або виявлення індивідуального змісту та мети кожної дисципліни; право на самостійне трактування фундаментальних понять і категорій; право на складання індивідуальних освітніх програм з дисциплін, що вивчаються; право вибору індивідуального темпу навчання; форм і методів розв'язання навчальних завдань, засобів контролю, рефлексії та самооцінки власної діяльності, виходячи з індивідуальних особливостей; індивідуальний відбір предметів, що вивчаються, творчих лабораторій та інших типів занять з тих, які визначені навчальним планом у варіативній частині; перевищення (випередження або поглиблення) змісту навчальних курсів, що опановуються; індивідуальний вибір додаткової тематики і творчих робіт з дисциплін; право на індивідуальну картину світу та індивідуальне обґрунтування позиції з кожної освітньої галузі» [5, 89].

Науковці (О. Савченко, А. Хуторський, І. Якиманська) розрізняють три рівні забезпечення процесу особистісно-орієнтованого навчання:

- методологічний – теоретична розробка навчального процесу, що ґрунтується на засадах особистісно-орієнтованого підходу;
- організаційно-педагогічний – створення відповідної нормативно-правової та організаційно-управлінської основи для реалізації засад особистісно орієнтованого навчального процесу;
- психолого-педагогічний – підготовка викладацьких кадрів, які були б здатні працювати на засадах особистісно орієнтованого навчального процесу [5].

Для нашого дослідження актуальним є взаємозв'язок особистісно орієнтованої професійної підготовки студентів у коледжі та формування впродовж навчання в коледжі їх професіоналізму, який нині є більш затребуваним з боку роботодавців.

На думку С. Батишева, «професіоналізм – це особистісна властивість фахівця, набута під час навчальної і практичної діяльності, здатність до компетентного виконання оплачуваних функціональних обов'язків; рівень майстерності та вправності в певному занятті, що відповідає рівню складності виконуваних завдань» [6, 379].

Н. Кузьміна вважає, що «професіоналізм є якісною характеристикою суб'єкта діяльності – представника певної професії, що визначається мірою володіння ним сучасним змістом і сучасними засобами вирішення професійних завдань, продуктивними способами їх здійснення» [2, 11].

Н. Гузій розглядає зазначене поняття як «якісну характеристику суб'єкта праці, що відображає високий рівень розвитку професійно важливих та індивідуально-ділових якостей, акмеологічних інваріантів професіоналізму, високий рівень креативності, адекватний рівень домагань, мотиваційну сферу й ціннісні орієнтації, спрямований на прогресивний розвиток фахівця» [1, 130].

Ефективна професійна підготовка молодших спеціалістів технічного профілю передбачає перехід на навчання студентів за індивідуальними планами та індивідуальними формами контролю засвоєння знань, умінь та певного досвіду діяльності, збільшення обсягу самостійної роботи студентів і проведення оглядових лекцій, що підбивають підсумки такої роботи. Це надає можливість студентам змінювати свій вектор освітнього руху та забезпечує становлення професійно відповідального фахівця.

Сучасному роботодавцю потрібен фахівець з визначеним переліком компетенцій, тому випускник вищого навчального закладу має володіти професійними компетенціями (застосування набутих знань у виробничих

ситуаціях), ключовими компетенціями (володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, знання іноземних мов, здібність до саморозвитку та професійного самовдосконалення), а також бути мобільним, креативним, дисциплінованим тощо.

Проте особистісно орієнтована парадигма професійної освіти, як і будь-яка інша, нині містить певні суперечності:

- між потребами майбутнього фахівця та соціальним замовленням сучасного суспільства;
- між потребами особистості студента та можливостями викладача тощо.

Тому формування студента як майбутнього фахівця впродовж періоду навчання повинно поєднувати дві провідні мети: підготовка студента до виконання його професійних обов'язків, опанування ним соціального досвіду (суми знань, умінь, навичок, визначених у типових програмах навчання) та розвиток індивідуальності кожного студента, формування ціннісних орієнтирів та засобів взаємодії з людьми, які його оточують.

Особистісно орієнтований підхід до підготовки молодших спеціалістів технічного профілю уможливорює створення умов для розвитку особистісних функцій суб'єктів професійної підготовки. Проте, щоб реалізувати їх, викладачі самі повинні бути готовими до певних змін: володіння динамічною ґрунтовною системою професійних знань, здатність працювати в інформаційно-насиченому навчально-виховному середовищі, використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності, відкритість до інновацій у викладанні навчальної дисципліни та готовність до співпраці з викладачами інших дисциплін щодо міжпредметної інтеграції.

На думку А. Кузьмінського, «у системі відкритої та гнучкої освіти особлива увага приділяється підготовленості викладача до:

- формування дослідницьких і творчих умінь студентів;
- формування у студентів віри у власні можливості й у реальність їх професійних досягнень;
- вибору відповідно від ситуації певної ролі, наприклад, експерта, консультанта, організатора, проектанта, порадника;
- організації індивідуалізованого навчання (робота на «рівнях», у групах, вирівнювальні заняття, комунікація зі зворотнім зв'язком);
- формування вмінь самостійного планування й адаптації до змінних умов праці тощо» [3, с. 141].

Забезпечення науково-методичного супроводу особистісно орієнтованого підходу до професійної підготовки молодших спеціалістів

потребує від викладачів не лише відповідної базової освіти, підвищення кваліфікації, а й спрямованість на:

- розвиток інтерактивних форм навчання майбутніх фахівців за умови використання методів імітації реальних ситуацій і проектних методів;
- спільної роботи з роботодавцями з розроблення навчальних програм;
- проведення науково-дослідної роботи й формування авторських навчальних курсів.

Включення нових навчальних курсів підвищує інтерес студентів до оволодіння професією, що покращує якість професійної освіти, дозволяє студенту досягнути свою пізнавальну діяльність, сприяє соціалізації майбутніх фахівців, формуванню вміння самостійно розв'язувати професійні проблеми.

Варто зазначити, що певні результати на шляху до якісної професійної освіти у вищих навчальних закладах України вже зроблено: студенти мають можливість вибирати курси з-поза нормативного блоку навчального плану, а з упровадженням кредитно-трансферної системи організації навчання вони зможуть змінювати спеціальність, напрям підготовки і навіть навчальний заклад. Проте такі конструктивні зміни стосуються вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Нинішній стан підготовки необхідних для сучасного ринку праці молодших спеціалістів технічного профілю потребує модернізації. Необхідно надати можливість студентам коледжів реалізувати їх особистісний потенціал у навчально-виховному середовищі, забезпечити індивідуальну траєкторію формування професійної компетентності, що призведе (за А. Хуторським) до створення кожним студентом особистісних освітніх продуктів (знань, умінь, навичок, досвіду професійної та соціальної діяльності) [5, 89].

Зрозуміло, що такі нові вимоги часу залишають чимало запитань, вирішення яких потребує наукового дослідження. Наприклад, чи вистачить мотивації, необхідного досвіду в студентів (особливо на молодших курсах) для вивчення тих чи інших предметів? Чи варто формувати індивідуальну траєкторію студента з кожного предмета?

За будь-яких обставин, на наш погляд, важливими залишаються підтримка мотивації в студента впродовж періоду професійної підготовки та перебування з ним викладача в постійних партнерських відносинах.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний ринок праці потребує фахівців, здатних творчо підійти до розв'язання будь-якої професійної проблеми: дослідити, порівняти, знайти вдале вирішення нестандартної ситуації. Особистісно орієнтований підхід сприяє формуванню готовності студентів до майбутньої професійної діяльності, максимальній

реалізації інтелектуально-творчого потенціалу. Для суспільства важливо, щоб фахівець був не лише професійно підготовленим, а й сформувався як творча особистість, яке прагне професійного саморозвитку.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з виявленням змісту та методів особистісно орієнтованого навчального процесу в коледжі щодо формування професійної компетентності молодших спеціалістів технічного профілю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : дис. доктора пед. наук : 13.00.04 / Наталія Василівна Гузій. – К., 2007. – 568 с.
2. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш. шк., 1989. – 119 с.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.
4. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Хуторской А. В. Методика личностно ориентированного обучения. Как обучить всех по-разному?: [пособие для учителей] / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2005. – 383 с.
6. Энциклопедия профессионального образования : в 3 т. / [под ред. Батышева С. Я.]. – М. : АПО, 1999. – Т. 2. – 1999. – 440 с.

РЕЗЮМЕ

Л. А. Марцева. Личностно ориентированный подход как методологическая основа системы профессиональной подготовки младших специалистов технического профиля.

Статья посвящена проблеме переориентации системы профессионального образования в высших учебных заведениях от направленной на получение знаний к личностно ориентированной профессиональной подготовке. Использование личностно ориентированной подготовки в технических колледжах решает задачу подготовки специалиста, способного к творчеству и постоянному самосовершенствованию. Автор рассматривает аспекты личностно ориентированной профессиональной подготовки студентов для формирования их профессиональной компетентности, требования к методической подготовке преподавателя колледжа.

Ключевые слова: личностно ориентированный подход, младшие специалисты, профессиональная компетентность, методическое сопровождение, профессиональная деятельность.

SUMMARY

L. Martseva. Personality-oriented approach as a methodological basis of the system of professional training of junior specialists in technical colleges.

The article deals with the reorientation of the system of professional training in higher educational establishments from the knowledge-oriented to personality-oriented paradigm. The problem of personality-oriented training and education of students in higher educational establishments of the I-II accreditation levels, as well as the problem of individualization is of great interest nowadays in connection with the specific activities of junior specialists in market conditions and increasing role of a personality in business.

Within the application of personality-oriented approach to the construction of the system of professional training of junior specialists in technical colleges arises the task to train capable of creativity and continuous self-perfection specialists. The author examines aspects of the relationship between personality-oriented training of students and the formation of professional competence of future specialists.

Since the activity is the foundation and the first condition for the development of future professionals, this causes the necessity of the implementation of active approach in practice of higher educational establishments, which requires working out the conditions in which the student becomes the object of perception his/her future professional occupation, communication and self-perfection as well.

Effective training of junior technical specialists provides transition of students' training for individual plans and individual forms of control in the mastering of knowledge, abilities and experience in certain activities, as well as the increase of the size of students' independent work and lectures that sum up this work.

The author studies the requirements for teacher's methodological professional training and accentuates that teachers themselves must be prepared for some changes such as the possession of a dynamic grounded system of professional knowledge, the ability to work in the information-saturated educational environment, the use of information-communication technologies in professional work, the openness to using innovations in teaching the discipline and of course willingness to cooperate with teachers of other disciplines in the interdisciplinary integration.

This article outlines the possible problems that arise in the learning process, based on personality-oriented approach and the ways to ensure its scientific and methodological support.

Key words: *personality-oriented approach, younger specialists, professional competence, methodological support, professional activity.*